

Harsányi Kálmán

A sphynx

Az égbolt lángol vérvörösen, sárgán,
Gőzölgve izzik a tüzes homok;
Bíborköd leng a pyramisok árnyán,
A sphynx szemében véres fény lobog.
A sivatagnak búcsút int a nap,
A pálmák némán, mélán inganak.

Eljöttem hozzád gőgös, büszke bálvány.
Nem átkozódni – gúnyolódni sem.
Mi nem vagyunk hímpor az idő szárnyán;
Te semmi vagy már, s én – még senki sem.
Csevegjünk, Sphynx!... a sivatag szele
Elfújja szómat, s engem is vele.

Csevegjünk, Sphynx!... ne félj, itt senki sincsen,
S én jól tudom, hogy téged valaha
Nagy úr teremtet, míg engem – csak Isten;
S ily dicső lénynek szóba állnia
Egy porszülöttel: kínos sors lehet –
De ne szegd meg költői kedvemet.

Hosszú, keserves volt az út idáig;
Egy kopott toll volt csak vándorbotom.
Marasztald – ezt!... mert hogyha visszavágyik,
Elébb nyomot hágy kőhomlokodon,
S olyast vés rá, fölkísértő halott,
Mit nem temetnek el a századok!...

A nap lehullt az égbolt pereméről,
Sugárkévei foszladóba már...
A sphynxfő merev, hideg kőszeméből
Rég ellobbant a véres fénysugár,
De azért mégis szembe néz velem,
Hideg borzongás ül a lelkemen.

Csevegjünk, Sphynx!... sejtelmes némaságot
Így meg nem értem; szólj, felelj, beszélj!
Hisz én vagyok most az egész világod –
A régi porlik s torzképére mély
Homály borul a gúlasír alatt,
A fáraók mind porrá omlanak.

Te vagy csak még az alvó múltból ébren,
Te összevagdalt képű babona.
Elhagytak mind és *ilyen* dicsőségen
Ujjongni ember nem fog már soha;
Hiába nézel oly göggel felém –
Árván maradsz az egész földtekén.

Hozzád hasonlót már nem épít senki;
S ki téged alkot ujjá – rajta veszt!
A pór az ostort már el tudja venni
A zsarnok kézből, hogyha ütni kezd,
S a milliók többé egy csöppnyi vért
Sem ontanak – hazug bálványokért!

Mi mást építünk már és más alapra!...
A számumjárta futóhomokon
Csak te maradsz itt árván, elhagyatva,
Arculcsapott gög, megdőlt büszke rom,
S csak én, a senki váltok szót veled
A múmiák s királysírok felett...

A bíborködre kékes, ingó árnyak
Borulnak és a sápadt holdkorong
A sphynx mögül a nyugvó, néma tájra
Ezüst sugárból bő kévét ont,
S míg lenn a síkon szálát szálra sző,
Úgy csillog fátyla mint egy szemfedő.

Oh Sphynx, az élet ott nyüzsg messze, távol,
S feléd már rázza öklét a halál!
A hold sejtelmes, halvány sugarából
A hullaköntöst fonja, szövi már –
S bár ezredévek teltek már bele,
Egyszer csak mégis elkészül velem!

És akkor majd gögödre ráborulnak
A homokhantok és a szemfedő...
A bálványok, lásd, mind, mind porba hullnak,
Trónt, sphynxet, gúlát megdönt az idő,
Csak egy marad meg, s nem dől meg soha –
A *szabadság* véredzett oszlopa.

Az túlélte téged és túl fogja élni
A Szaharát, a tengert, a napot, –
S Isten szemében fog ragyogva égni,
Ha elhunytak már fönn a csillagok...
Oh Sphynx!... mi vagy hát hozzá mérve te,
A mindenség is velem van tele!

De szólj hát, Sphynx!... hazugság néma gőgöd,
Tört szívet rejt e hideg kőtetem.
Halj meg dicsőn!... ha önmagadat legyőződ,
Még emlegetnek ezredéveken;
Kíáltsd az éjbe: – „Porló múmiák,
A Sphynx, a bálvány – megadja magát!”

A puszta síkon még szellő se lebben.
Némább a sírnál a nagy sivatag.
De ott az árnyban – úgy borzong a lelkem! –
Sakál fut lenn a pálmafák alatt;
Fut, mint a vész, fölhang a köveken,
S a sphynx fején megtorpan hirtelen.

Aztán üvöltve sír az éjszakának
Onnan panasztelt kínos hangokon,
S úgy rémlik, mintha összerándulnának
A kőerek a sziklahomlokon
És torzzá válna rajt' minden vonás –
Vonaglik, sír a megtört óriás.

S üvöltve, sírva, nyögve és hörögve
Sokáig áll még ormán a sakál...
– Elhagylak, Sphynx!.. búcsúzzunk mindörökre,
Vándorbotom, s szívem már messze jár,
Ott messze, messze, távol északon,
Hol új hit épül a romhalmokon.

Kívül a szívemen

– Költemény prózában –

Egyszer hirtelen úgy éreztem, hogy kívül kerültem a szívemen.

És mivel úgy éreztem, hogy kívül vagyok rajta, kívül is voltam csakugyan.
Kívül voltam a szívemen és elnéztem.

Első pillantásra olyan volt csak, mint az eleven hús, mint a megkínzott állatok húsa, mint a halálra-kínzott állatok véres-cafatos húsa.

De ahogy jobban megnéztem, olyan volt inkább, mint egy vörös várkastély. Mint egy csodálatos várkastély, amelynek abba hagyott szárnyai, ezerszer újramezdett tornyai, tavaszt hazudó üvegházai, sóvár olvasztókohói, gondos fagyasztóvermei, üres bölcsői és teli sírboltjai vannak, meg sok-sok holt és eleven lakója, gőgös urai és lődörgő árvái, szépkeblű bálványai és csípővasas bakói, becézett ölebei és harapós kóbor kutyái.

Úgy rémlett akkor előttem, hogy egy egész világ az, megteremteni akart, de megteremteni nem tudott világ, féligvaló, tökéletlen, kontárkézzel alkotott világ.

Pedig hasonlított az igazi világhoz. A szenvedés ugyanannyi volt benne, csak az öröm volt kevesebb.

Vagy talán az öröm volt ugyanannyi benne és a szenvedés kevesebb? Az is lehetséges.

Mert ahogy akkor elnéztem a szívemet, nem szavakkal gondolkoztam, hanem az örök valóság nyelvén, és az öröm s a szenvedés azon a nyelven csak szavak, amelyek ugyanazt a valóságot a szélkakas eszével próbálják kifejezni, mely ide-oda forgásával elhitei magával és velünk, hogy észak is van, dél is van, pedig egyik sincsen, csak ő nem vetette meg elég szilárdan a lábát.

Nem vizsgáltam akkor és nem is fogom vizsgálgatni sohasem, melyik szóval lehetne kifejeznem azt, ami az én vörös várkastélyomat oly tökéletlen világgá teszi, de megéreztem, hogy az örök valóságból hiányzik hozzá valami.

Lehunytam a szememet és úgy jártattam körül a mindenségen. Azon a csöpp mindenségen, amelyet embernek látnia, vagy megéreznie adatott. És lehunyt szemem héján keresztül igyekeztem felkutatni benne a legdrágább, legtitkosabb valamit. Mert a legdrágább titkok ablaka a lehunyt szem, még akkor is, ha élő hunyta le. Felkutattam hát és fölismertem és megragadtam abban a csöpp mindenségben egy köntös szegélyét.

Olyan fényes volt az a köntös, hogy a napsugarak köröskörül árnyékot vetettek tőle a földre, a holdra, meg a többi csillagokra.

Megragadtam a szegélyét, szemem elé vontam és fölnyitottam mögötte a szememet. Keresztülláttam rajta. De még azon a fényességen keresztül is csak a szívemet néztem, hogy megláthassam, mi hiányzik belőle. És akkor úgy láttam, hogy vörös várkastélyomból rendre eltűnedeznek a szépkeblű bálványok, csípóvasas bakók, becézett ölebek, harapós kóbor kutyák. Nemhogy hiányzott volna hát valami a szívemből, hanem inkább meg kellett lakottságában fogyatkoznia, hogy teljesebb legyen.

A száz meg százezeréves akarát akkorát dobbant bennem, hogy meg merem ragadni a köntös szegélyét tartó kezét is. Szemem elé vontam a tenyerét és keresztülnéztem azon is, ott, ahol a fényessége már fáj, ott, ahol átverte a szög.

És akkor úgy láttam, hogy olvasztókohóimból minden érc visszafolyik a földre, ahonnan én a körmömmel kapartam ki; fagyasztóvermeimből feneketlen mélységbe hull minden, amit én hóval-jéggel akartam az örök életnek megtartani; tavaszt hazudó üvegházaim pedig porrá mállanak a korcs pálmák és áloék fölött, s olyan virágzásba borul avarjukon a dudva meg a csalán, amilyen virágzást még délöv ősréngetegetei sem láttak.

Elbódultam és bódult fejem valami kimondhatatlanul puhán dédelgető vánkossa hullott. De én még mindig csak a szívemet akartam látni, keresztülláttam hát azon a vánkossan is. Abban a pillanatban láttam keresztül rajta, amelyben megvilágosodott bennem, hogy a kimondhatatlanul puhán dédelgető vánkoss nem golycs és nem pehely, hanem dárdával átszegezett véznácska mellkas.

És akkor úgy láttam, hogy nincsenek többé gógös urak és lődörgő árvák a szívemben; csak fölként királyok vannak, akiket nekem szolgálnom kell, és

hogy az én vörös várkastélyom abbahagyott szárnyai mind leomlanak, mert megérették a leomlásra és ezerszer újrakezdett tornyai mind összeomlanak, mert megérették az összeomlásra; de ami megmarad, az igazán megmarad, mert az mind örökkévaló benne.

Azon a dárdával átszegezett véznácska mellkason keresztül már nem olyan volt a szívem, mint egy megteremteni akart, de megteremteni nem tudott világ, hanem olyan, mint az örök békesség világa, mint az igazi világ, amelyet csak a nyughatatlan emberek vaksága, félelme és gyöngesége oszt két féltékére: egy fagyosra meg egy forróra, egy északra meg délire, hogy amelyik egynek ínyére van, másnak pedig nincsen, azt az az egy örömnek nevezze és kacaghasson, ami pedig másnak van ínyére és neki nincsen, azt szenvedésnek nevezze és sírhasson.

És amikor ezen a mérhetetlen fényességen keresztül megértettem, hogy ami egy és egész, azt nem lehet büntetlenül két féltékére osztani, akkor azt is megláttam, hogy nincsenek szívemben holtak, csak elevenek, s bölcső a sírt, sír a bölcsőt úgy öleli magába, mint egyik láncszem a másikat, és hogy az a sok egymásba ölelkező szem csak egy órainga lánc, melyen a föld golyója függ és amelyen, talán igen-igen fáradságosan, de föl is lehet kúszni oda, ahol az örökkévalóság órájának mutatója mutat.

Fogadást tettem, hogy hátralévő életem esztendeit és életentúli életem hátralévő aeonjait mind arra szánom, hogy közelébe jussak annak a mutatónak, mely mindent megért az őt magát megérteni akarókkal. És ahogy ezt a fogadást tettem, abban a szempillantásban megnyílt az a véznácska mellkas, amelyet én pihenő vánkösömül használtam és előttem volt az óra meg a mutató.

És mikor abban a megnyílt mellkasban megláttam az órát meg a mutatót, olyan világosság gyúlt bennem, mint az újszülöttnben, mikor az anyatest sötét mélyéből a napvilágra kerül és most ezzel a nemisálmódott megvilágosodással néztem a magam szíve felé lázas kíváncsisággal.

A meglepetéstől elakadt a lélekzetem. Csodára vártam, de most, ebben az álmodni sem mert legmélyesegesebb megvilágosodásban tökéletesen olyannak láttam a szívemet, mint bárki másét. Nem volt az véres-cafatos húsdarab, sem csodálatos várkastély, sem elkontárkodott világ, csak egy közönséges ember-szív, olyan, mint bárki másé, olyan, mint a többi. Nem jobb és nem rosszabb, nem könnyesebb és nem mosolygósabb, nem királyibb és nem koldusabb; olyan, tökéletesen olyan, mint a többi: *ugyanaz*.

Megértettem a szívemet és olyan boldogságot éreztem, mint a fölfedezők, mikor fölkelkik előttük az esengett part, mert megláttam a magam szemével és meghallottam a magam fülével, hogy bennem percen tovább és tovább az örökkévalóság órájának mutatója.

Ugyanúgy, mint tebenned, aki most ezt olvasád.